

หน้าที่ความเป็นแม่ในพระพุทธศาสนา

Motherhood in Buddhism

พนิชย์ สิมลี, พระครูสุธีคัมภีรญาณ,

พระมหาสำรอง สณฺญโต และ ประยูร แสงใส

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

**Panich Simlee, Phrakhru Sudhikhambhirayan,
Phramaha Samrong Saññato and Prayoon Saengsai**

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Khon Kaen Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: msamrong84@gmail.com

บทคัดย่อ

แม่มีหน้าที่สร้างโลกเพราะอุปนิสัยของลูกมีเกิดมาให้เป็นพลโลกที่ดี หน้าที่แม่ต่อสถาบันครอบครัวมีความสำคัญในการถ่ายทอดแบบอย่างที่ดีแก่บุตรธิดา เพราะหน้าที่เป็นเครื่องชี้นำการกระทำเป็นแบบอย่างชีวิตและจิตใจให้ดำเนินไปตามแบบอย่างที่ได้รับการถ่ายทอดจากมารดาบิดา ความเป็นแม่ที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก แม่ในพรหมสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงฐานของแม่มี 4 อย่าง คือ พรหม บุรพจารย์ บุรพเทพ และอาหุไนบุคคล พระพุทธศาสนายกย่องพ่อแม่ว่าเป็นพรหมของลูก เพราะทำหน้าที่เช่นพระพรหมได้แก่ ให้กำเนิดลูก ให้การเลี้ยงดูลูก แสดงโลกนี้แก่ลูก ด้านคุณธรรม แม่มีพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และหน้าที่ของแม่และพ่อในทิศ 6 มารดาบิดามีพันธะหน้าที่ที่ต้องอนุเคราะห์ลูก ดังนี้ ห้ามปรามจากความชั่ว ให้ตั้งอยู่ในความดี ให้ศึกษาเล่าเรียนศิลปวิทยาแนะนำคูครองที่เหมาะสมให้และมอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันสมควร

คำสำคัญ: หน้าที่; แม่ในพระพุทธศาสนา

Abstracts

Mother has a duty to create the world because of the character of the child who was born to be a good citizen of the world. A mother's duty to the family institution is essential in passing on a good example to her children. Because duty is a guide, action is a crucible for life and mind to follow the pattern that has been passed on from mother and father. Motherhood that appears in the Tripitaka scriptures Mother in the Brahma Sutra The Lord Buddha has shown that there are 4 foundations for the mother Brahma, Grand Master, Buratsep and Ahunai people. Buddhism regards parents as the brahma of their children. because he performs duties like Brahma, such as giving birth to children, raising children Show this world to her children. In terms of virtues, mothers have 4 Brahma Viharas, namely mercy, compassion, mudita, upekkha, and the duties of mother and father in the six directions. Mothers and fathers are

* วันที่รับบทความ: 11 มิถุนายน 2564; วันที่แก้ไขบทความ 16 พฤศจิกายน 2564; วันที่ตอบรับบทความ: 13 ธันวาคม 2564

Received: June 11, 2021; Revised: November 16, 2021; Accepted: December 13, 2021

obligated to support their children as follows: to be in good to study the arts and sciences, to advise suitable spouses and to hand over wealth in a reasonable time

Keywords: Duty; Motherhood; In Buddhism

บทนำ

แนวทางปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา เป็นบ่อเกิด แห่งธรรมจรรยาและขนบธรรมเนียมประเพณีไทย เป็นบรรทัดฐานของสังคมหน้าที่ของแม่ทุกคนที่มีต่อลูกนั้นย่อมเกิดจากรักความเมตตาที่เกิดจากกันบึงของหัวใจ นับตั้งแต่เมื่อลูกได้ถือกำเนิดขึ้นในครรภ์ของแม่ ความทุกข์ทรมานกาย ที่มีผลจากการตั้งครรภ์ ไม่ได้ทำให้แม่หวั่นเกรงต่อความทุกข์แต่เต็มไปด้วยความสุขและเฝ้ารอคอยที่จะได้เห็นหน้าลูก จนกระทั่งลูกได้คลอดออกมาลืมตาดูโลก แม่ได้เฝ้าทะนุถนอมกล่อมเกลี้ยง เลี้ยงดู อบรม สั่งสอน ชี้แนะแนวทางแก่ลูกเพื่อให้ลูกเป็นคนดี มีความประพฤติที่ดี เมื่อลูกเจริญเติบโตขึ้นก็ให้ลูกได้ศึกษาเล่าเรียนเพื่อจะได้มีความรู้ จัดหาครูครองที่ดีให้แก่ลูก และยามลูกมีความทุกข์ แม่จะเป็นผู้ปลอบโยนให้กำลังใจ ช่วยขจัดทุกข์ภัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับลูก การกระทำของแม่ที่มีต่อลูก ปัญหาที่ทำให้การเลี้ยงดูเอาใจใส่จากแม่ที่มีต่อลูกต้องเปลี่ยนไป คือ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจที่ตกต่ำทำให้แม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน เพื่อหารายได้มาช่วยจุนเจือ ครอบครัว ทำให้แม่ต้องห่างลูกเพราะภาระหน้าที่ที่เพิ่มขึ้น ทำให้ลูกไม่ได้รับความรัก ความอบอุ่น และความเอาใจใส่จากแม่เท่าที่ควร แม่จำเป็นต้องส่งลูกให้สถานรับเลี้ยงเด็ก ซึ่งมีผู้คอยเอาใจใส่ เลี้ยงดูลูกแทนในเวลาที่แม่ต้องออกไปทำงาน อีกทั้งยังขาดการอบรมสั่งสอน ชี้แนะแนวทาง ทั้งใน ทางโลกและทางธรรมจากแม่จึงก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมามากมาย

ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่

ทฤษฎีนี้อธิบายว่า ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยานั้นเป็นส่วนหนึ่งของระบบโครงสร้าง (Structure) และหน้าที่ (Function) ของสถาบันครอบครัว ที่จะนำไปสู่ภารกิจสำคัญดังนี้ คือ

- 1) สร้างสรรค์สมาชิกใหม่ (reproduction) เพื่อให้สังคมดำรงอยู่ได้
- 2) บำบัดความต้องการทางเพศ (sexual gratification)
- 3) เลี้ยงดูผู้เยาว์ให้เจริญเติบโตขึ้นในสังคม (maintenance of immature children or raising the young)
- 4) ให้การอบรมสั่งสอนแก่เด็กให้รู้จักระเบียบของสังคม (socialization)
- 5) กำหนดสถานภาพ (social placement)
- 6) ให้ความรักและความอบอุ่น (affection) (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2541 : 25-26)

ความสัมพันธ์ของคู่ภริยาระหว่างสามีและภรรยาตั้งอยู่บนโครงสร้างความสัมพันธ์ของสถาบัน เช่นขนาดของครอบครัว ถ้าเป็นครอบครัวเดี่ยวที่มีพ่อ แม่ ลูก ความสัมพันธ์ไม่ซับซ้อนความเกี่ยวเนื่องของสามีภรรยาก็

อาจเป็นแบบอย่างหนึ่ง ถ้าเป็นครอบครัวขยายอันประกอบไปด้วยสมาชิก พ่อ แม่ ลูก ปู่ ย่า ตา ยาย พี่ ป้า น้า อา หลาน หลาน เป็นต้น ทำให้ความสัมพันธ์ของสมาชิกมีบรรยากาศที่ซับซ้อนไปด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกับภรรยาหลายคนก็มีความซับซ้อนไปด้วยนั่นเอง ดังนั้นโครงสร้างและหน้าที่ของสมาชิกภรรยา ก็มีความเกี่ยวเนื่องกันผันแปรไปตาม หลักความจริงดังกล่าวด้วยอย่างแน่นอน

หน้าที่

ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 (866) ได้อธิบายความหมายของ หน้าที่ไว้ว่า “หน้าที่ หมายถึง กิจที่ควรทำ หรือ กิจที่ต้องทำแห่งกิจการ” ความหมายของหน้าที่ในพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษ - ไทย ฉบับ ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2532 (122 - 123) กล่าวไว้ว่า “หน้าที่ หมายถึง พฤติกรรมที่สังคม คาดหมายให้บุคคลกระทำ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่บุคคลนั้นมีตำแหน่ง สถานภาพ อาชีพ หรือเป็นสมาชิกของกลุ่มบางกลุ่ม สังคมจะคาดหวังให้บุคคลนั้นทำตามจารีตที่สังคมกำหนดไว้

พุทธทาสภิกขุ (2521 : 5-6) ได้อธิบายถึงหน้าที่ไว้ว่า คำว่า “หน้าที่” นี้เป็นคำสามัญเป็นความหมายของคำว่าธรรม จะเป็นสัตว์ เจริญงาน หรือจะเป็นมนุษย์ก็ต้องทำหน้าที่ แม้แต่ต้นไม้ มันมีชีวิตอย่างต้นไม้ มันก็ต้อง ทำหน้าที่ ไม่อย่างนั้นมันไม่รอดอยู่ได้ แล้วมันไม่เป็นไปตามที่ต้องการ มันก็ต้องทำให้ เป็นไปตามที่ควรจะต้องการ ฉะนั้น ธรรมในความหมายนี้ มีความสำคัญที่สุด เกี่ยวข้อง กับมนุษย์อยู่อย่างจำเป็น คือมนุษย์ต้องทำหน้าที่

ปัญญานันทภิกขุ (มปป. : 7) ได้อธิบายถึงหน้าที่ไว้ว่า “หน้าที่ หมายถึง สิ่งที่ต้อง ทำหรือธุรกิจอย่างใดอย่างหนึ่งที่จำเป็นต้องทำ เหมือนชวานาก็มีหน้าที่ต้องทำนา พ่อค้ามีหน้าที่ ต้องค้าขาย ครูมีหน้าที่ต้องสอนหนังสือ เป็นต้น”

ราดคลิฟ บราวน์ และ มาลินโนว์สกี (Radcliffe - Brown, 1935 : 394 - 402) ได้ให้ความหมายของหน้าที่ไว้ว่า “หน้าที่ หมายถึง กิจกรรม เพื่อดำรงไว้ซึ่งส่วนรวม (Whole) จะเห็นได้ว่าหน้าที่ที่มีความสำคัญต่อความอยู่รอดของระบบว่าไม่มี การตอบสนอง หรือการปฏิบัติหน้าที่ที่จำเป็นของระบบแล้วจะมีผลเสียต่อระบบโดยรวม และอาจ นำมาซึ่งความล่มสลายของระบบได้”

ประยงค์ สุวรรณบุบผา (2537 : 256) ได้อธิบายความหมายของหน้าที่ ไว้ว่า หน้าที่ (duty) มาจากภาษาละตินว่า *debere* มีความหมายเป็นภาษาอังกฤษว่า *To Owe* และ *rease* ได้กล่าวไว้ว่าความหมายของหน้าที่ (duty) ใช้คู่กับคำว่า ความดี หรือ *good* และใช้คู่กับคำว่า คุณค่า หรือ *value* ซึ่งหมายถึงความมีเกียรติในการรับใช้หรือ บริการ (Service) คำว่า “หน้าที่” เป็นแนวคิดพื้นฐานของจริยศาสตร์ (ethics) คำว่า หน้าที่ นั้นเป็นหน้าที่ ที่เกี่ยวกับสังคมเป็น จริยพันธะ (moral obligation) ของปัจเจกบุคคล ที่มีต่อสังคม ที่จะต้องเคารพในสิทธิของผู้อื่น

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า โดยทั่วไปหน้าที่คือ พฤติกรรมที่บุคคล ได้กระทำตาม ฐานะของบทบาทที่เป็นอยู่และการกระทำนั้นขึ้นอยู่กับเจตนาของผู้กระทำ สำหรับในทางพระพุทธศาสนา หน้าที่ คือการกระทำที่มีเจตนาเป็นปัจจัย ประกอบด้วยกุศลเจตนาและ อกุศลเจตนา ถ้าการกระทำที่มีกุศลเจตนา ถือว่าการกระทำนั้นเป็นหน้าที่ ที่ประกอบด้วย ความดี และในทางตรงกันข้าม ถ้าการกระทำที่มี อกุศลเจตนา ถือว่าการกระทำนั้นเป็นหน้าที่ที่ประกอบด้วย ความชั่ว หน้าที่จึงมีความสำคัญต่อทุกระบบใน สังคม และขึ้นอยู่กับเจตนาของ ผู้กระทำ

หน้าที่ของแม่

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2542 : 2) ได้ให้ความหมายหน้าที่ของแม่ ไว้ดังนี้

1. ห้ามปรามไม่ให้ทำความชั่ว ป้องกันมิให้ไปในทางที่ต่ำทรมานมีอันตราย
2. สอนแนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี ชักนำให้มุ่งไปในทางที่จะพบกับ ความสุขความเจริญ
3. ส่งเสริมให้ลูกได้เล่าเรียนศิลปวิชาการต่าง ๆ เพื่อจะได้นำความรู้ไปประกอบ อาชีพเลี้ยงตนใน

ภายนอกหน้า

4. เมื่อลูกมีครอบครัวก็คอยช่วยเหลือด้วยความเต็มใจ
5. มอบทรัพย์สมบัติให้แก่ลูกเมื่อถึงเวลาอันควร

หน้าที่ทั้ง 5 ข้อนี้ เกิดจากความรักของแม่ที่มีต่อลูก ซึ่งเป็นคุณธรรมอัน ประกอบด้วยพรหมวิหาร 4 ของผู้ที่เป้นแม่ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา

พุทธทาสภิกขุ (2521 : 2) ได้อธิบายความหมายหน้าที่ของแม่ไว้ว่า ถ้ามีลูกออกมา จะเป็นหญิงก็ตาม ชายก็ตาม ท่านก็ถือว่าเป็นลูกของท่าน ทะนุ ถนอมเลี้ยงดูรักษาเอาใจใส่ ได้ทำหน้าที่สมบูรณ์เรียบร้อย เช่น ห้ามไม่ให้ลูกกระทำความชั่ว แนะนำให้กระทำความดี ให้ได้มีการศึกษาวิชาการ ตามสมควรแก่ฐานะ ทางการให้ ทำ หาคู่ครองที่สมควรให้ มอบทรัพย์ให้ในสมัยที่ควรจะมีให้ เพื่อเอาไปตั้งเนื้อตั้งตัวต่อไป

ปัญญานันทภิกขุ (2543 : 35-36) ได้อธิบายความหมายหน้าที่ของแม่ดังนี้ แม่ก็มีหน้าที่สร้างโลก เหมือนกับพระเป็นเจ้า เพราะเกิดมาก็สร้างอุปนิสัยของเด็ก ทุกคนในโลก จนโตขึ้นมาแล้วก็ได้เป็นพลโลกที่ดี แม่ก็สร้างโลกนี้เหมือนกับพระเจ้า สร้างโลก และก็โดยกฎของ พระเจ้าผู้สร้างโลก คือกฎของอิทัปปัจจยตานั้นเอง จะเดิน ตามกฎของอิทัปปัจจยตา ไม่ว่าจะอยู่เป็นชานาหรือจะเป็นบรรลุนิพพาน”

ความเป็น “แม่” ที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ พระไตรปิฎก มีคำสอนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของแม่ ซึ่งในคำสอนบางตอนจะเป็นเรื่องของแม่โดยเฉพาะ แต่ในบางตอนก็จะมีเรื่องของพ่อเข้ามาปะปน อยู่ด้วย คำสอนของพระพุทธเจ้าเมื่อสมัยพุทธกาลเป็นคำสอนที่สามารถนำไปประพฤติปฏิบัติได้ อย่างไม่จำกัดกาลเวลา แม้ในปัจจุบันนี้ยังสามารถนำเอาคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า มาเป็นแนวทางปฏิบัติได้เป็นอย่างดี จากการศึกษาในพระไตรปิฎกได้พบเรื่องที่เกี่ยวข้องกับแม่ดังนี้

ความเป็น “แม่” มิได้หมายถึงหญิงที่คลอดลูกออกมาเพื่อเรียกหญิงผู้นั้นว่าแม่เท่านั้น แต่ความเป็นแม่ต้องมีการเตรียมพร้อมเพื่อตั้งรับสมาชิกคนใหม่ของครอบครัว ซึ่งสมาชิกที่มากเกิด เพื่อเป็นลูกของแม่แต่ละคนนั้นย่อมมีความแตกต่างกันไปตามวาระของกรรมที่มีติดตัวมาแต่กำเนิด ซึ่งการกำเนิดนั้น ว่าด้วยการก้าวลงสู่ครรภ์ ได้อธิบายถึงการเกิดของสัตว์ที่จะมาบังเกิดในโลกมนุษย์ไว้ดังนี้ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 10/147/110-111)

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ยังมีอีกข้อหนึ่ง ซึ่งเป็นข้อธรรมที่เยี่ยม คือ พระผู้มี พระภาคเจ้า ทรงแสดงธรรมในการก้าวลงสู่ครรภ์ การก้าวลงสู่ครรภ์ 4 เหล่านี้ คือ

สัตว์บางชนิดในโลกนี้ ไม่รู้สึกตัวก้าวลงสู่ครรภ์มารดา ไม่รู้สึกตัวขณะอยู่ในครรภ์ มารดา ไม่รู้สึกตัวขณะคลอดจากครรภ์มารดา นี่เป็นการก้าวลงสู่ครรภ์ข้อที่ 1

สัตว์บางชนิดในโลกนี้ รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์มารดาอย่างเดียว แต่ไม่รู้สึกตัว อยู่ในครรภ์มารดา ไม่รู้สึกตัวคลอดจากครรภ์มารดา นี่เป็นการก้าวลงสู่ครรภ์มารดา ข้อที่ 2

สัตว์บางชนิดในโลกนี้ รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์มารดา รู้สึกตัวขณะอยู่ในครรภ์ มารดา แต่ไม่รู้สึกตัวขณะคลอดจากครรภ์มารดา นี่เป็นการก้าวลงสู่ครรภ์ข้อที่ 3

สัตว์บางชนิดในโลกนี้ รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์มารดา รู้สึกตัวขณะอยู่ในครรภ์ มารดา รู้สึกตัวขณะคลอดจากครรภ์มารดา นี่เป็นการก้าวลงสู่ครรภ์ข้อที่ 4

ตามหลักคำสอนในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ได้กล่าวถึงสัตว์ในโลกที่ลงมาเกิด ในครรภ์ของแม่ ซึ่งตามหลักคำสอนได้กำหนดไว้ 4 เหล่า คือ

1. สัตว์ที่ไม่รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์ ไม่รู้สึกตัวขณะอยู่ในครรภ์และไม่รู้สึกตัว ขณะคลอดออกมาจากครรภ์ของแม่ ซึ่งได้แก่มนุษย์ปุถุชนธรรมดาทั่วไป

2. สัตว์ที่รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์ของแม่ แต่ไม่รู้สึกขณะอยู่ในครรภ์ และไม่ รู้สึกตัวขณะคลอดออกมาจากครรภ์ของแม่ ได้แก่ ผู้ที่สร้างบุญ กระทำคุณความดี จุตติจากสวรรค์ ลงมาเกิด ในโลกมนุษย์ ก่อนที่จะมาเกิดก็จะสามารถรู้ล่วงหน้าได้ว่าจะลงมาเกิดเป็นใคร เช่น พระนางมุสดีซึ่งเป็นพระชายาของท้าวสักกะเทวราช เมื่อถึงเวลาที่ต้องจุติลงมาเกิดเป็นพระมารดา ของพระโพธิสัตว์ คือ พระเวสสันดร พระนางที่ได้รับพร

จากท้าวสักกะเทวราช 10 ประการ ให้ลง มาเกิดในตระกูลกษัตริย์ ได้เป็นพระมารดาของผู้ที่จะได้เป็น พระพุทธเจ้า มีพระสิริโฉมงดงาม และสามารถทูล ขอร้องให้แก่นักโทษประหารได้

3. สัตว์ที่รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์และขณะอยู่ในครรภ์ของแม่ แต่ไม่รู้สึกตัว ขณะคลอดออกมาจาก ครรภ์ของแม่ ซึ่งได้แก่ ผู้ที่ศึกษาและปฏิบัติธรรม ผูกจิตให้มีสติสมบูรณ์ เข้าถึงฌานตั้งแต่ปฐมฌานขึ้นไป หรือ อริยบุคคลที่เป็นโสดาบัน สกทาคามี เป็นผู้ที่มีสมาธิขั้นสูง

4. สัตว์ที่รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์ ขณะอยู่ในครรภ์และขณะคลอดออกมาจาก ครรภ์ของแม่ ได้แก่ ผู้ ที่จะเกิดมาเป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งปรากฏหลักฐานที่พบ ว่าด้วยธรรมดาของพระโพธิสัตว์ ความว่าและสาม (มหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 10/17/12-13)

หน้าที่ของแม่ในพรหมสูตร

ฐานะของแม่ที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ มี 4 อย่าง คือ เป็นพระพรหมเป็นบูรพาจารย์ เป็นบุรพ เทพ และเป็นอาหุไนยบุคคล และการทำหน้าที่ในแต่ละตำแหน่งย่อมมีความสำคัญที่แตกต่างกันไป ทาง พระพุทธศาสนาจึงได้อธิบายหน้าที่ของแม่ตามฐานต่าง ๆ ไว้ตามลำดับดังนี้

หน้าที่ของแม่ในฐานะเป็นพรหมของบุตร พรหมนั้น ศาสนาพราหมณ์ ถือว่า เป็นผู้สร้างโลก เป็นเทพ เจ้าผู้ดลบันดาลสิ่งทั้งหลาย เป็นผู้สร้างสรรค์และอภิบาลโลก(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2550: 30) ส่วนทางพระพุทธศาสนา ยกย่องพ่อแม่ว่าเป็นพรหมของลูก ก็เพราะท่านทั้ง 2 ได้ทำหน้าที่เฉกเช่นเดียวกับ พระพรหม คือ

(ก) ให้กำเนิดลูก

(ข) ให้การเลี้ยงดูลูก

(ค) แสดงโลกนี้แก่ลูก (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543 : 4)

แต่ในการทำหน้าที่เหล่านั้น ผู้เป็นแม่จะรับภาระมากกว่าพ่อ ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของบัณฑิตใน พระพุทธศาสนาว่า “สตรีผู้ยังบุตรให้เกิด ชื่อว่า มารดา บุรุษผู้ยังบุตรให้เกิดชื่อว่าบิดาบรรดามารดาบิดา เหล่านั้น มารดาเท่านั้น เป็นผู้ทำกิจที่ทำได้ยาก”(มหามกุฏราชวิทยาลัย 196) และความที่แม่เป็นผู้ทำกิจที่ทำได้ยากนี้ ในโศณนันทชาดก ได้อธิบายไว้ดังนี้ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 28/165-169/81-82)

มารดาเมื่อห้วงผลคือบุตรจึงนอบน้อมเทวดา และไต่ถามถึงฤกษ์ ฤดูและปีทั้งหลาย เมื่อมารดานั้นมี ระบุ การตั้งครรภ์จึงมีได้ เพราะการตั้งครรภ์นั้น มารดาจึงมีการแพ้ท้อง เพราะเหตุนี้ บัณฑิตจึงเรียกท่านว่า สุทา หญิงผู้มีใจดี มารดาประคับประคองครรภ์อยู่หนึ่งปีหรือ หย่อนกว่าบ้างแล้วจึงคลอดบุตร เพราะเหตุนี้ มารดานั้นจึงชื่อว่าหญิงผู้ให้กำเนิดบุตร เพราะเหตุนี้บัณฑิตจึงเรียกท่านว่า ชเนตตี หญิงผู้ยังบุตรให้เกิด เมื่อ บุตรร้องไห้มารดาก็ปล่อยโยนให้ยินดีได้ด้วยน้ำนมบ้าง ด้วยการร้องเพลงกล่อมบ้าง ด้วยการกอดไว้แนบอบบ้าง เพราะเหตุนี้บัณฑิตจึงเรียกท่านว่า โตะเสนตี หญิงผู้ยังบุตรให้รำเริงยินดี

จากพระสูตรข้างต้น เห็นได้ว่า การทำกิจที่ทำได้ยากของแม่อังกล่าว มีความคล้ายคลึงกับการทำหน้าที่ของแม่ในฐานะเป็นพรหมของลูก ซึ่งสามารถ นำมาอธิบายได้ดังนี้

การให้กำเนิดลูกเป็นกิจที่ทำได้ยากของแม่ เพราะต้องผ่านขบวนการเสี่ยงภัยต่อชีวิต และความเจ็บปวดทรมานอย่างมากมาย ซึ่งถ้าพิจารณาจากพระสูตรข้างต้นที่ว่า “เมื่อมารดานั้นมีระดู การตั้งครรภ์จึงมีได้เพราะการตั้งครรภ์นั้น มารดาจึงมีการแพ้ท้อง ... มารดาประคับประคองครรภ์อยู่หนึ่งปีหรือหย่อนกว่าบ้างแล้วจึงคลอดบุตร” จะเห็นได้ว่า กิจที่ทำได้ยากของแม่เกี่ยวกับการให้กำเนิดลูกน้อยนั้น จะมีกระบวนการเป็นขั้นตอนเริ่มตั้งแต่ การตั้งครรภ์ การแพ้ท้อง การประคับประคองครรภ์จนถึง การคลอด ตามคัมภีร์พระพุทธศาสนา การตั้งครรภ์ จะมีขึ้นได้ ก็ต้องอาศัยการเกิดขึ้นพร้อม ๆ กันของปัจจัย 3 ประการ คือ มารดา บิดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดู และคันธัพพะก็ปรากฏ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 12/408/444) ซึ่งอธิบายความหมายได้ว่า

- 1) มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน หมายถึง มารดาบิดาอยู่ร่วมกันแบบสามีภรรยา
- 2) มารดามีระดู หมายถึง มารดาอยู่ในวัยเจริญพันธุ์ ที่มีระดูมาเป็นปกติทุกเดือน พร้อมทั้งจะมีบุตรได้
- 3) คันธัพพะปรากฏ หมายถึง มีปฏิสนธิวิญญูณมาเกิดในครรภ์นั้น(มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2/408/218)

เมื่อเกิดการตั้งครรภ์ขึ้น ในระยะแรก ๆ แม่ส่วนใหญ่จะมีอาการแพ้ท้องและอาเจียนทั่ว ๆ ไปที่พบ คือ วิงเวียนศีรษะ เคลื่อนไหว อาเจียน มักมีอาการในช่วงเช้า จึงเรียกอาการเหล่านี้ว่า **Morning Sickness** (มอร์นิงซิกเนส) แต่แม่บางรายอาจมีอาการแพ้ท้องถึงขั้นรับประทานอาหารไม่ได้เลย อาเจียนมากจนร่างกายขาดทั้งน้ำและอาหาร และอาจแพ้ท้องอย่างหนักไปจนถึงคลอด การทำหน้าที่ของแม่ในช่วงต้น ๆ นี้ จึงมีความยากลำบากพอสมควร แต่แม่ทุกคนก็สามารถฝ่าฟันความทุกข์ทรมานทางกายไปได้ ทั้งนี้เพราะความรักอันยิ่งใหญ่ที่มีต่อลูกในครรภ์ บัณฑิตทางพระพุทธศาสนา จึงเรียกแม่ที่แพ้ท้องว่า สุขหา หรือ หญิงผู้มีใจดี (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 28/ 166/81)

การประคับประคองครรภ์จนกว่าจะคลอด ก็เป็นอีกภารกิจหนึ่งที่สำคัญของแม่ เนื่องจากทารกในครรภ์ จะมีพัฒนาการเป็นเช่นไร ขึ้นอยู่กับการดูแลเอาใจใส่สุขภาพร่างกายของตัวแม่เองเป็นสำคัญ โดยแม่ควรรับประทานแต่อาหารที่มีประโยชน์ ไม่ดื่มเหล้า หรือสูบบุหรี่ เพราะสิ่งที่แม่รับประทานเข้าไป จะมีผลต่อทารกในครรภ์ทั้งสิ้น นอกจากนั้น อาการทั่ว ๆ ไปที่เกิดขึ้นกับแม่ในระหว่างตั้งครรภ์ เช่น ปวดหลัง ท้องผูก บวม น้ำริดสีดวง เส้นเลือดขอด หน้าท้องแยก ปัสสาวะบ่อย เป็นต้น ก็อาจทำให้ผู้เป็นแม่หงุดหงิด และอารมณ์เสียบ่อย ซึ่งจะมีผลกระทบต่อทารกในครรภ์ได้เช่นกัน ดังนั้น หน้าท้องแม่ในช่วงนี้ คือ ดูแลสุขภาพร่างกายของตัวแม่เองให้แข็งแรงอยู่เสมอและทำให้สงบ การสวดมนต์ ฟังธรรม และนั่งสมาธิ และทารกในครรภ์ต้องได้รับการทนุถนอมเป็นระยะเวลาเกือบปี ถึงจะคลอดออกมาได้ ซึ่งแม่ที่ให้กำเนิดบุตรนี้ บัณฑิตทางพระพุทธศาสนา เรียกท่านว่า ชเนตติ หรือหญิงผู้ยังบุตรให้เกิด (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 28/167/82)

สรุปความได้ว่า การให้กำเนิดลูก เป็นหน้าที่อันสำคัญยิ่งของผู้เป็นแม่ ซึ่งการทาหนานี้ หมายรวมถึง การตั้งครรภ์ และการประคับประคองครรภ์ด้วย การดูแลเอาใจใส่สุขภาพของตัวแม่เองทั้งทางกายและใจให้ แข็งแรงอยู่เสมอ เพื่อทารกน้อยจะได้ถือกำเนิดออกมาจากครรภ์อย่างปลอดภัย และมีอวัยวะครบบริบูรณ์ จาก ความยากลำบากของการทาหนานี้พระพุทศศาสนา จึงแสดงฐานะของแม่ว่าเป็นพรหมของลูก และยังได้รับการกล่าวถึงใน ฎีกาทุกนิบาต อังคุตตรนิกายอีก ว่า “บรรดามารดาบิดา มารดาเท่านั้น มีอุปการะมากกว่า เหตุ นั้น พระอาจารย์ทั้งหลายจึงกล่าวจะยอบ่าข้างขวาสำหรับมารดานั้นเท่านั้น เพราะมารดานั้นเป็นผู้อันบุตรจะ พึ่งทำตอบแทน โดยความเป็นประธาน”(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538 : 206-207)

เมื่อแรกเกิด ทารกยังไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ จึงต้องได้รับการพุงพก อย่างทะนุถนอมจากแม่ผู้ให้ กำเนิด ซึ่งทางธรรมชาติได้สร้างสรีระของแม่สำหรับผลิตน้ำนมให้ลูกได้ดื่มและความอ่อนโยนและความรักของ แม่ที่มีต่อลูกยังเป็นปัจจัยสำคัญในการทาหนานี้เป็นผู้โอบอุ้มปกป้องโยน ยามลูกร้องไห้ ด้วยการให้ดื่มนมบ้าง ด้วยการขบกล่อมบ้าง ด้วยการอุ้มแนบอกรอบอย่างอบอุ่นบ้าง ลูกจะได้มีอารมณ์แจ่มใสเบิกบานอยู่เสมอ ด้วยเหตุนี้ บัณฑิตในพระพุทศศาสนาจึงเรียก แม่ผู้เลี้ยงดูลูกและแม่ผู้ทำให้ลูกสำนึกถึงบุญนี้ว่า “โปเสนตี” และ “โตเสนตี” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 28/168-169/82) ในปัจจุบันนักวิชาการด้านจิตวิทยา ได้อธิบาย เรื่องทำนองเดียวกันนี้ว่า ทารกจะใช้วิธีการสื่อสารให้บุคคลอื่นได้รับรู้ความต้องการของตนโดยการส่งเสียง “ร้อง” หลังจากส่งข่าวสารเช่นนั้นไปแล้ว ถ้ามีคนมาช่วยแก้ไขเหตุที่ทำให้รู้สึกไม่สบายหมดสิ้นไป หรือรับการ ปลดเปลื้องความต้องการต่าง ๆ เหล่า นั้นสมใจทารกจะมีอารมณ์แจ่มใสขึ้นบาน ซึ่งการได้รับการตอบสนอง ความต้องการเช่นนี้ ทำให้เด็กมีความรู้สึกที่ “มีผู้ทำให้เราสุขสบายเสมอ” และเมื่อเติบโตขึ้น ความรู้สึกนี้จะไป พัฒนาทัศนคติที่เขามีต่อสังคมรอบข้างในทางบวก คือ จะมีความรักความผูกพันต่อผู้คนรอบข้าง โดยมองคน อื่นในแง่ดีอยู่เสมอ (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2553 : 168)

ความสำคัญของแม่ในการเลี้ยงดูลูก ตามที่กล่าวข้างต้น เป็นสิ่งที่บ่งชี้ให้เห็นว่า มีแต่แม่ผู้ให้กำเนิดลูก เท่านั้นที่เหมาะสมที่สุดในการจะบ่มเพาะนิสัยและทัศนคติที่ดีให้แก่ลูกตั้งแต่ยังเป็นทารก ทั้งนี้เพราะ ความผูกพันทางสายเลือดระหว่างแม่และลูก ทำให้เด็กสัมผัสได้ถึงความรักความอ่อนโยนของแม่ขณะให้นม หรือ ขณะอุ้มปกป้องโยนเมื่อร้องไห้ ความรู้สึกดี ๆ นี้จะค่อย ๆ ฝังอยู่ในจิตใต้สำนึกของเด็ก และเมื่อโตขึ้น เขาก็จะมี ความเยื่อใยไมตรีที่ดี และความผูกพันอาทร ต่อผู้อื่นทั้งบุคคลในครอบครัว และนอกครอบครัว

ดังนั้นหน้าที่ในการดูแลลูก ต้องครอบคลุมถึง การสร้างบรรยากาศในบ้านให้สบายและน่าอยู่ให้ ครบถ้วนด้วยองค์ประกอบทั้งสามดังกล่าวข้างต้น โดยเฉพาะ ปัจจัยทางด้านบุคคล คือ แม่จะต้องทำความ สบายทางใจให้แก่ลูก ด้วยการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับลูก โดยการอยู่ใกล้ชิดเอาใจใส่ลูกตั้งแต่เล็กจนโตและ พร้อมที่จะเป็นที่ปรึกษาของลูกได้ทุกเรื่องและทุกเมื่อ

เป็นผู้แสดงโลกนี้แก่ลูก สั่งสอนให้ลูกตั้งตนอยู่ในกุศลกิจ รู้จักการสมาทานศีล ชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและ มรรควิธีที่สามารถประคองตน ให้อยู่ในสังคมให้แกลูก ชี้แนะความถูกต้องและความชอบธรรม ปลุกฝังศีลธรรม

หลักพรหมวิหาร 4

คนมักกล่าวว่า เด็กที่เกิดมามีแต่ความบริสุทธิ์ คำว่า “บริสุทธิ์” ในที่นี้หมายถึง “ว่าง” คือ “ว่างจากความรู้” หรือ “มีความไม่รู้”(พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546 : 19) แต่การจะดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้ได้ จำเป็นต้องมีความรู้ และผู้ที่ให้ความรู้แก่เด็กตั้งแต่แรกเกิดได้ ดีที่สุดก็คือ แม่ผู้ให้กำเนิด ซึ่งพระพุทธองค์ ตรัสเรียกแม่ที่ทำหน้าที่นี้ว่า “ผู้แสดงโลกแก่ลูก” ในการแสดงโลกแก่นั่น แม่จะทำหน้าที่เป็นผู้นำ ผู้ชี้บอก และผู้ให้ความรู้ เพื่อเด็กจะได้มีการพัฒนาความรู้สึก ทำที่ ทศนคติ ต่อโลกต่อสังคม และต่อเพื่อนมนุษย์ในทางที่ดี อีกทั้งยังได้รู้วิธีการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องด้วย และ แม่ที่จะทำหน้าที่นี้ได้ ทางพระพุทธศาสนาอธิบายว่า จะต้องเป็นผู้ที่มีหลักคุณธรรม ที่เรียกว่า พรหมวิหาร 4 อันได้แก่(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543 : 14-15)

- เมตตา คือ ใจของแม่ประกอบด้วยความรักความปรารถนาดี เอาใจใส่เลี้ยงดูลูกให้เจริญเติบโตและมีความสุข

- กรุณา คือ แม่มีความสงสาร คอยช่วยเหลือให้พ้นจากความยุ่งยากเดือดร้อนช่วยแก้ไขปัญหาลดเปลี่ยนแปลงความทุกข์

- มุทิตา คือ แม่จะคอยส่งเสริม ให้กำลังใจ และพลอยยินดี เมื่อลูกประสบความสำเร็จ

- อุเบกขา คือ แม่ต้องมีใจนิ่งสงบเป็นกลาง วางเฉยคอยดู เมื่อถึงเวลาที่ลูกจะต้องรับผิดชอบตัวเอง หรือควรรู้จักฝึกหัดทำอะไรด้วยตนเอง ซึ่งหมายถึงการให้โอกาสลูกในการพัฒนาตัวเอง

จากคุณธรรมทั้ง 4 หากพิจารณาในสาระสำคัญ ก็สามารถแบ่งออกเป็น 2 ด้านด้วยกัน คือ

ด้านที่หนึ่ง : ด้านความรู้สึกรัก

โดยปกติ แม่ทุกคนย่อมไม่โกรธเคือง ชิงชัง รังเกียจ หรือ คิดร้าย ต่อลูก แต่กลับจะแสดงสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ลูกด้วยความรู้สึกรัก และเมตตา ยามลูกมีความทุกข์ แม่ก็พร้อมที่จะเข้าไปช่วยเหลือแก้ปัญหาให้ และจะพลอยยินดี เมื่อลูกประสบความสำเร็จ ซึ่งการแสดงโลกนี้แก่ลูกด้วยคุณธรรม 3 ข้อ คือ เมตตา กรุณา และมุทิตานั้น ถ้าอยู่ในระดับพอดี เด็กก็จะพัฒนาความรู้สึก ทำที่ และทศนคติ ต่อโลก ต่อสังคม และต่อเพื่อนมนุษย์ ไปในทิศทางที่สร้างสรรค์ ดังนี้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2550 : 12-13)

- 1) มีความรู้สึกต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยทำที่ที่เป็นมิตร มีไมตรี
- 2) มีความรู้สึกต่อธรรมชาติ ด้วยความชื่นชมในความงามและความสงบ
- 3) มีความรู้สึกต่อสิ่งทั้งหลายด้วยความอยากเข้าไปศึกษา ค้นคว้า และเรียนรู้

4) มีความรู้สึกต่อความสัมพันธ์ของตนเองและสังคม ด้วยท่าทีของการอยากเข้าไปมีส่วนร่วมสร้างสรรค์ แก้ไขปัญหา และ พัฒนาให้ดียิ่งขึ้น

ในขณะเดียวกัน หากแม่มีความรู้สึกรักและเมตตามากเกินไป โดยไม่ปล่อยให้ลูกทำอะไรด้วยตัวเอง เพราะกลัวลูกจะลำบาก เด็กก็จะอ่อนแอ หัวงพึ่งพาแต่ผู้ใหญ่ และจะเรียกร้องอยู่เสมอ ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงอธิบายว่า แม่ควรมีความรู้หรือการใช้ปัญญามาควบคุมความรู้สึก เพื่อสร้างความสมดุล และความถูกต้อง ให้เกิดขึ้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2550 : 46) ดังนั้น ความรู้หรือปัญญาจึงเป็น อีกด้านหนึ่งที่ต้องใช้ในการแสดงโลกนี้แก่ลูก ควบคู่ไปกับความรู้สึก คือ ความเมตตา กรุณา และมุทิตา

ด้านที่สอง : ด้านความรู้

ความรู้ในที่นี้ คือ ปัญญาซึ่งเป็นปัญญาที่รู้ความจริง ความถูกต้อง ต่อหลักการและกฎเกณฑ์กติกาทั้งหลายที่ยึดเหนี่ยวให้สังคมมนุษย์อยู่ได้ โดยแม่ที่จะทำหน้าที่เสนอโลกนี้แก่ลูกให้สมดุลกับความรู้สึกรักและเมตตานั้น จะต้องนำเอาปัญญานี้ มาจัดปรับสภาพจิตใจ ให้เป็นกลาง ไม่เอนเอียง ซึ่งทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า อุเบกขา โดยทั่วไป คำว่า “อุเบกขา” แปลว่า คอยมองดู มาจาก อุบ (ใกล้ๆ หรือ คอย) มีความหมายว่า ความรู้จักวางใจเฉยดู(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551 : 562)

สำหรับกรณีของอุเบกขาที่ประกอบด้วยปัญญา การวางใจเฉยดู เป็นการปล่อยให้เด็กทำด้วยตนเอง แต่ไม่ทอดทิ้ง จะคอยเป็นที่ปรึกษา และให้คำแนะนำ เพื่อเขาจะได้ทำในสิ่งที่ถูกต้องและได้ผลดี ซึ่งแม่จะพิจารณาใช้อุเบกขาดังกล่าวก็ต่อเมื่ออยู่ในสถานการณ์ ดังต่อไปนี้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2543 : 50)

1) เมื่อลูกสมควรต้องรับผิดชอบตัวเอง แม่ต้องวางอุเบกขา โดยฝึกเขาให้ทำอะไรเอง เพื่อให้เขาสามารถดำเนินชีวิตด้วยตัวเองในอนาคต เพราะเมื่อเขาโตขึ้น เขาจะต้องอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริง โลกที่มีกฎเกณฑ์กติกา ทั้งกฎเกณฑ์ในธรรมชาติ และกฎเกณฑ์ในสังคม ซึ่งเขาจะต้องไปอยู่กับความจริงเหล่านั้น

2) เมื่อเขาจะต้องรับผิดชอบต่อการทำของเขา ในสังคมมนุษย์ จะมีกฎเกณฑ์ กติกา ที่ทุกคนในสังคมต้องปฏิบัติตาม ครอบครัวยังเช่นกัน ต้องมีกฎเกณฑ์กติกาเพื่อให้สมาชิกของครอบครัวอยู่กันอย่างสงบ มีระเบียบวินัย เป็นการฝึกลูกให้พร้อมที่จะไปรับผิดชอบต่อดำเนินชีวิตในสังคมต่อไป ดังนั้น กฎต้องเป็นกฎ ถ้าเขาทำอะไรผิดก็ต้องรับผิดชอบต่อการทำของตัวเองหาถูกกว่าไปตามถูก ทะเลาะกันก็ต้องมีความยุติธรรม แม่ต้องมีอุเบกขาเพื่อปฏิบัติให้ถูกต้องตามธรรม

3) เมื่อลูกรับผิดชอบตัวเองได้แล้ว เมื่อลูกสำเร็จการศึกษา มีงานทำ และมีครอบครัวของเขาแม่ต้องวางอุเบกขา ปล่อยให้เขารับผิดชอบชีวิตและครอบครัวของเขาเอง ไม่เข้าไปก้าวก่ายแทรกแซง

สรุปความได้ว่า การทำหน้าที่ของแม่ในการแสดงโลกนี้แก่ลูก ตามหลักพระพุทธศาสนานั้นแม่ต้องรู้จักใช้คุณธรรมประจำใจที่เรียกว่า พรหมวิหาร 4 ให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ คุณธรรม 3 ข้อแรก คือ เมตตา กรุณา และมุทิตา เป็นคุณธรรมที่แม่แสดงออกมาทางด้านความรู้สึกที่มีต่อลูก ซึ่งเมื่อเด็กได้สัมผัสกับความรู้สึกที่ดี

เช่นนี้ ก็จะไปแสดงต่อแม่หรืออาจขยายวงกว้างออกไปถึงบุคคลอื่น ๆ ในสังคมด้วย แต่ถ้าเมื่อใดที่แม่มีความรู้สึกรักและเมตตาลูกมากเกินไป กลับจะทำให้ลูกอ่อนแอ และไม่รู้จักรับผิดชอบตัวเอง จะกลายเป็นแม่ไปขัดขวางการพัฒนาของลูก ความสำคัญของการทำหน้าที่ของแม่จึงอยู่ที่การใช้คุณธรรมข้อสุดท้าย คือ อุเบกขา มาช่วยคุณให้เกิดความพอดี แต่ต้องเป็นอุเบกขาที่ประกอบด้วยปัญญา คือ แม่ต้องปล่อยให้ลูกทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตัวเอง โดยคอยเป็นที่ปรึกษาอยู่ใกล้ ๆ การพัฒนาการของเด็กก็就会有ความสมบูรณ์ไปทั้ง 2 ด้านคือ เมื่อโตขึ้นเด็กจะเป็นคนที่มีความอ่อนโยน และมีน้ำใจต่อผู้อื่น ในขณะเดียวกัน ก็จะเป็นคนเข้มแข็ง มีความรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

หน้าที่ของแม่ในฐานะเป็นบูรพาจารย์

คำตามศัพท์ว่า บูรพาจารย์ หรือ บุปพาจารย์ ความหมายแปลว่า อาจารย์ต้นหรือ อาจารย์คนแรก คือ มารดาบิดา พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551 : 185) ซึ่งการทำหน้าที่ของแม่ในฐานะเป็นอาจารย์คนแรก หรือบูรพาจารย์ของลูกนั้น มีรายละเอียด ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ดังต่อไปนี้

ในคัมภีร์ อรรถกถา กล่าวว่า “มารดาบิดา สำเนียง เมื่อจะให้บุตรก็กล่าวว่า เจ้าจงยืนอย่างนี้ จงเคี้ยวอย่างนี้ จงกินอย่างนี้ คนนี้เจ้าควรเรียกพ่อ คนนี้ควรเรียกพี่ชายน้องชาย คนนี้ควรเรียกพี่สาว น้องสาว สิ่งนี้ควรทำนะ สิ่งนี้ไม่ควรทำนะ ที่ไหนควรเข้าไปนะ ที่ไหนไม่ควรเข้าไปนะ ดังนี้ ต่อมา แม่อาจารย์อื่น ๆ จึงจะให้ศึกษาศิลปะ” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 45/671-672)

ในมังคลัตถปิณี ได้อธิบายในทำนองเดียวกันว่า “อนึ่ง เพราะมารดาและบิดาเหล่านั้น ยังบุตรให้ยึดถือ ให้สำเนียงอยู่ จำเดิมแต่เวลาที่บุตรเกิด ด้วยนัยเป็นต้นว่า “จงนั่งอย่างนี้ ยืนอย่างนี้” และว่า “คนนี้เจ้าควรเรียกว่า “พ่อ” ต่อมาภายหลัง อาจารย์เหล่านั้นจึงให้ศึกษาศิลปะทั้งหลาย... อาจารย์เหล่านั้นแม่ทั้งหมด ชื่อว่า ปัจฉาจารย์.....ฉะนั้น มารดาบิดา ท่านจึงเรียกว่าบูรพาจารย์ เพราะเป็นอาจารย์ก่อนอาจารย์ทั้งหมด”(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538 : 201-202)

ในหนังสือ “คุณบิดามารดา สุตพรรณนามหาศาล” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2550 : 66) ได้อธิบายเพิ่มเติม ว่า การเป็นบูรพาจารย์ ของแม่ คือการ เป็นอาจารย์คนแรก หรือ ครู ต้นที่มีใช้เป็นผู้อบรมสั่งสอนลูกให้รู้จักการกิน ดื่ม นั่ง นอน เดิน พูด ขับถ่าย และ นำลูกเข้าสู่ สังคมเพื่อให้รู้จักมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น เท่านั้น แต่ยังเป็นผู้สอนวิธีการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและดีงามด้วย โดยการฝึกฝนอบรมเด็กให้เป็นคนที่มีความคิดและมีคุณธรรมก่อนอาจารย์ท่านอื่น ๆ

สรุปความว่า แม่ในฐานะเป็นบูรพาจารย์ของลูก ได้ทำหน้าที่อันสำคัญ 2 อย่าง คือ

- 1) เป็นครูคนแรกของลูก ที่สอนวิธีการใช้ชีวิตเพื่อการอยู่รอดตั้งแต่แรกเกิดซึ่งเป็นพื้นฐานการดำรงชีวิตของมนุษยชาติ เช่น กิน ขับถ่าย นั่ง ยืน เดิน รวมทั้ง สอนพูด เพื่อสามารถสื่อสารกับบุคคลอื่นได้
- 2) เป็นครูคนแรกของลูก ที่สอนวิธีการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง เป็นการวางรากฐานชีวิตให้แก่ลูกเพื่อเขาจะได้ก้าวเดินด้วยตนเองอย่างมั่นคงต่อไป

ในบรรดาหน้าที่ 2 อย่างนี้ พระพุทธศาสนาจะเน้นการสอนในข้อ 2 เป็นสำคัญ คือ การฝึกเด็กให้รู้จักคิด รู้จักพิจารณา มองเป็น คิดเป็น ที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546 : 35) จะทำให้เด็กได้พัฒนาความสามารถ ได้ทั้งจิตใจที่เข้มแข็ง และได้ทั้งพัฒนาปัญญา อันนำไปสู่การดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและดีงาม

หน้าที่ของแม่ในฐานะเป็นบุรพเทพ

พระพุทธศาสนาได้ยกย่องแม่ในฐานะเป็นบุรพเทพ ก็เนื่องด้วยกิจที่ท่านทำเพื่อลูก มีลักษณะดังเทพดังปรากฏในตอนหนึ่งของมังคลัตถปิณีว่า (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538 : 201)

เหมือนอย่างว่า วิสุทธิเทพ กล่าวคือ พระชินาสพ ไม่คำนึงถึงความผิดอันพวชนพาลทาแล้วหวังแต่ความเสื่อมไปแห่งความพินาศและความเกิดขึ้นแห่งความเจริญ ปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขแก่พวกเขาโดยส่วนเดียวแท้ๆ...ฉันใด มารดาและบิดาแม่นั้น ก็ฉันนั้น ไม่คำนึงถึงความผิดของบุตรทั้งหลาย ปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขแก่บุตรเหล่านั้นโดยส่วนเดียวเท่านั้น. . . เพราะฉะนั้นท่านทั้ง 2 นั้นจึงชื่อว่าเทพ เพราะเป็นผู้มีความประพฤติดังเทพ. . . ส่วนมารดาบิดา ท่านเรียกว่าบุรพเทพเพราะท่านเป็นผู้มีอุปการะก่อนกว่าเทพเหล่าอื่น ความข้างต้น บ่งชี้ให้เห็นถึง ความเป็นบุรพเทพของแม่ จากการทำหน้าที่อันสำคัญดังนี้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551 : 382)

1. ปฏิบัติหน้าที่เหมือน วิสุทธิเทพ หรือ พระอรหันต์ ที่มีความบริสุทธิ์ทางใจต่อลูกใน 2 กรณี คือ

(1) ในยามปกติ แม่พร้อมที่จะทำทุกอย่าง เพื่อให้ลูกมีความสุข และประสบแต่ความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต

(2) ในยามที่เกิดความผิดพลาดขึ้น แม่พร้อมที่จะให้อภัยลูกเสมอ โดยพิจารณาความผิดดังกล่าวด้วยความเมตตา และด้วยความปรารถนาที่จะอุมุขประคับประคอง ให้กำลังใจแก่ลูกเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ผิดพลาด แก้ไขให้ถูกต้อง

2. ปฏิบัติหน้าที่ก่อนเทพเหล่าอื่น ในด้านที่เป็นผู้มีอุปการะมาก โดยพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสถึงความที่แม่เป็นผู้มีอุปการะมากในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้ (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538 : 204)

(1) เป็นผู้เลี้ยงดูบุตร

ความหมายของ คำว่า “ผู้เลี้ยงดู” ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ

- ผู้บำรุง ภาษาบาลีใช้คำว่า “อาพาทกา” คือ ผู้เลี้ยงชีวิต หมายถึง ชีวิตของบุตรทั้งหลายอันมารดาบิดานั้นบำรุงเลี้ยง สืบต่อให้เป็นไปโดยต่อเนื่องกัน

- ผู้ปรนปรีอ หรือผู้เลี้ยง ภาษาบาลี ใช้คำว่า “โปสกา” คือ ผู้ยังมือและเท้าให้เจริญ โดยให้ดื่มโลหิตในหทัย ซึ่งในภิกขาทุกนิบาตอังคุตตรนิกาย อธิบายว่า “หทัยโลหิต ได้แก่ น้านม” ดังนั้น ผู้ปรนปรีอหรือผู้เลี้ยงจึงหมายถึง มารดาบิดาผู้ประคับประคองเลี้ยงบุตรให้เจริญเติบโตด้วยข้าวและน้ำเป็นต้น

สรุปได้ว่า “ผู้เลี้ยงดู” ในความหมายข้างต้น คือ ผู้ที่ทำหน้าที่ให้การบำรุงเลี้ยง ชีวิตของบุตรให้อยู่รอดจนเติบโตใหญ่ ซึ่งต้องประคบประหงมเลี้ยงดูตั้งแต่แรกเกิดด้วยน้ำนมที่กลั่นจากเลือดในอกของตน การทำหน้าที่เป็นผู้เลี้ยงดูดังกล่าวนี้ จึงถือว่ามีความสำคัญมากและคงไม่มีใครสามารถทำหน้าที่นี้ได้ นอกจากผู้เป็นแม่เท่านั้น

(2) เป็นผู้แสดงโลกนี้แก่บุตร

ภาษาบาลีใช้คำว่า “ทสเสตารโ” โดยในมังคลัตถปิณโฑธิบายว่า ถ้ามารดาบิดาพึงจับบุตรทั้งหลายที่เท่าทั้ง 2 แล้ว เหยียดไปในป่า ในน้ำ หรือในเหว ในวันที่บุตรเกิด บุตรเหล่านั้นจะไม่เห็นอภิญญารมณในโลกนี้ การที่บุตรเหล่านั้นเห็นอารมณ์นั้นได้ก็ เพราะมารดาบิดาไม่ทำอย่างนั้น เลี้ยงดูไว้ เหตุนี้ มารดาบิดานั้นจึงชื่อว่า ผู้แสดงโลกนี้(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538 : 205)

ความข้างต้นแสดงให้เห็นว่า แม่เป็นผู้มีอุปการะมาก ที่ไม่ทอดทิ้งลูกตั้งแต่แรกเกิด ทำการเลี้ยงดูด้วยการแสดงสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ พร้อมทั้งชี้แนะและแนะนำให้รู้จักโลกและธรรมชาติแวดล้อมโดยเฉพาะอย่างยิ่งมนุษย์ที่อยู่รอบตัวเด็ก ด้วยทำที่อาการและความรู้สึกที่ดีทำให้เด็กมีทัศนคติในเชิงบวก พร้อมทั้งจะเป็นมิตรกับคนทั้งหลาย ซึ่งเป็นการฝึกเด็กให้เรียนรู้การอยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่น ๆ ในสังคมได้เป็นอย่างดี

(3) เป็นผู้อนุเคราะห์บุตร

ภาษาบาลีใช้คำว่า “ปชาย อนุกมปกา” แปลว่า เป็นผู้เอื้อเฟื้อ ผู้ช่วยเหลือบุตร (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551 : 489) ขอบเขตของการอนุเคราะห์ บุตรตามหลักพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏให้เห็นในอรรถกถาและพระสูตร มี ดังนี้

ในมังคลัตถปิณโฑ กถาขยายความ “ปชาย อนุกมปกา” ไว้ว่า มารดาบิดาหาการตัดชีวิตของสัตว์เหล่าอื่น หรือสละพัสตอย่างใดอย่างหนึ่งอันเป็นของตนนั้น ก็เพื่อต้องการประคับประคอง ค้ำครองบุตรของตนไว้ ทั้งนี้ สอดคล้องกับการประกาศพระคุณของมารดาในโศณนันทชาดก สัตตตินิบาต ที่ว่ามารดาเป็นผู้อนุเคราะห์เป็นที่พึ่งและเป็นผู้ให้รส (คือ น้ำนม) แก่พวกเรามาก่อน เป็นหนทางแห่งโลกสวรรค์ มารดาปรารณาเจ้ามารดาเป็นผู้ให้รสมาก่อน เป็นผู้ค้ำครอง เป็นที่เข้าไปประกอบบุญกุศล เป็นหนทางแห่งโลกสวรรค์ มารดาปรารณาเจ้าทรัพย์อันใดที่เป็นทรัพย์ของมารดาก็ดี เป็นทรัพย์ของบิดาก็ดี แม้ทรัพย์ทั้ง 2 มารดาก็ค้ำครองรักษาไว้เพื่อบุตรนั้น ด้วยหมายใจว่า แม้ทรัพย์ทั้ง 2 นี้ พึ่งเป็นของบุตรของเรามารดาเมื่อให้บุตรสำเนียงกว่าอย่างนี้ซึ้ง อย่างโน้นซึ้ง ย่อมลำบาก และทราบว่าเป็นบุตรของตนเมื่อถึงคราวเป็นหนุ่ม ลุ่มหลงมัวเมาในภรรยาของผู้อื่นอยู่จนตีกินเที่ยงคืน ไม่กลับมาในเวลาเย็น ก็ย่อมเดือดร้อน ด้วยประการฉะนี้ (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538 : 206)

ถ้าพิจารณาจากอรรถกถาและพระสูตรข้างต้น จะเห็นถึงการอนุเคราะห์บุตรในทางพระพุทธศาสนาว่า ไม่ใช่เป็นการเอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือบุตร ด้วยความรักความเมตตาเพียงอย่างเดียว ดังที่คนทั่ว ๆ ไปเข้าใจกัน แต่การอนุเคราะห์นี้จะมีภาระขอบเขตที่ชัดเจนไว้ด้วย กล่าวคือเมื่อบุตรยังเล็ก จำเป็นต้องมีที่พึ่งพา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้เป็นมารดาจะเป็นผู้อนุเคราะห์บุตรเป็นคนแรก ซึ่งการอนุเคราะห์นี้ เริ่มต้นตั้งแต่บุตรยังอยู่ในครรภ์

มารดาจะทำการบำรุงครรภ์และปกป้องคุ้มครองไม่ให้เกิดอันตรายใด ๆ แก่บุตรในท้อง เมื่อคลอดบุตรออกมา มารดาก็จะยังคงคอยป้อนนมป้อนน้ำอยู่อย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย การอนุเคราะห์ด้วยการคุ้มครองอย่างใกล้ชิดนี้เป็นสิ่งที่มารดาพึงกระทำอย่างยิ่งยามบุตรยังเล็กและต้องการที่พึ่งพา แต่ตราบใดที่บุตรโตพอที่จะทำอะไรได้ด้วยตนเองแล้ว การเอื้อเฟื้อช่วยเหลือควรมีขอบเขตจำกัด ที่ทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า อุเบกขา

หน้าที่ของแม่ในฐานะเป็นอาหุไนยบุคคล

คำว่า “อาหุไนยบุคคล” ที่ทางพระพุทธศาสนาใช้ยกย่องมารดานั้น มีการอธิบายไว้ดังนี้

อรรถกถาจารย์ใน มังคลัตถทีปนี กล่าวว่า “เพราะมารดาบิดานั้น ควรซึ่งวัดภูมิข้าวและน้ำเป็นต้น อันบุตรทั้งหลายนามาบูชา ต้อนรับ จัดแต่ง คือเป็นผู้สมควร เพื่อต้อนรับข้าวและน้ำเป็นต้น ฉะนั้น มารดาบิดา ท่านจึงเรียกว่า อาหุไนยบุคคลของบุตร”

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2550 : 66) ได้เปรียบเทียบ อาหุไนยบุคคล (ของลูก)ว่า ดุจพระอรหันต์ ที่มีจิตใจบริสุทธิ์สะอาด ซื่อตรง ไม่มีภัยอันตราย เข้าใกล้และอยู่ด้วยได้อย่างไว้วางใจ และสนิพใจโดยสมบูรณ์ เป็นผู้พร้อมที่จะให้อภัย และปลอบขวัญยามมีภัย ควรแก่การกราบไหว้เคารพบูชาของลูกตลอดกาล

ส่วนคำว่า “พระอรหันต์” ที่กล่าวไว้ข้างต้น พระอรรถกถาจารย์ได้แสดงความหมายไว้ 5 นัย คือ (1) เป็นผู้ไกลจากกิเลส (2) เป็นผู้กำจัดข้าศึกคือกิเลสหมดสิ้นแล้ว (3) เป็นผู้รู้ทำลายกาแพงแห่งสังสารวัฏเสร็จแล้ว (4) เป็นผู้ควรแก่การบูชาพิเศษของเทพและมนุษย์ทั้งหลาย (5) เป็นผู้ที่ไม่มีความชั่วความเสียหายที่จะต้องปิดบัง

สรุปได้ว่า อาหุไนยบุคคลของบุตร หมายถึง มารดาผู้เปรียบเหมือนพระอรหันต์ เป็นผู้มีความบริสุทธิ์ และ ทรงคุณธรรม มีจิตใจงามพร้อมช่วยเหลือและให้อภัยบุตรเสมอจึงถือได้ว่ามารดาเป็นเนื่อนาบุญ ที่บุตรทั้งหลายสมควรให้การเคารพบูชาอย่างยิ่งในเมื่อแม่ได้รับการยกย่องเป็นอาหุไนยบุคคลของลูกเช่นนี้ ผู้เป็นแม่เองจึงควรทำหน้าที่ให้เหมาะสมกับที่ลูกจะให้ความเคารพนับถือดุจพระอรหันต์ในบ้าน คือ แม่ต้องทำเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูกไม่ว่าจะด้วยการกระทำหรือการพูดจาก็ตาม ซึ่งในเรื่องนี้ มีปรากฏในโลกนิติ-สุตตวรรคที่ 1 ว่า หากมารดาเป็นคนดี ลูกก็จะพูดจาสุภาพ หากบิดาเป็นคนดี ลูกก็จะทำแต่สิ่งที่ดีงาม หากมารดาและบิดาเป็นคนดีทั้งคู่ลูกก็จะพูดจาสุภาพและทำแต่สิ่งที่ดีงาม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542 : 108)

หากมารดาเป็นคนเลว ลูกก็จะพูดจาหยาบคาย หากบิดาเป็นคนเลว ลูกก็จะทำสิ่งที่หยาบช้า หากมารดาและบิดาเป็นคนเลวทั้งคู่ ลูกก็จะพูดจาหยาบคาย และทำสิ่งที่หยาบช้า

จะเห็นได้ว่า การใด ๆ ที่แม่กระทำจะอยู่ในสายตาของลูกตลอด โดยพฤติกรรมที่ลูกแสดงออกมจะเป็นกระจกเงาส่องสะท้อนให้เห็นถึงสิ่งที่แม่ได้กระทำไว้ ดังนั้น แม่จึงต้องทำหน้าที่เป็นต้นแบบที่ดีงามให้แก่ลูก ทั้งทางด้านพฤติกรรมทางกาย วาจาและใจ เพื่อให้สมดังที่พระพุทธศาสนาได้กล่าวเชิดชูแม่ว่า เป็นอาหุไนยบุคคล เป็นพระอรหันต์ที่ลูกทุกคนควรให้การเคารพกราบไหว้บูชา

หน้าที่ของแม่ในทศ 6

ว่าด้วยการปิดป้องทศ 6 มารดาบิดาเป็นผู้ที่พระพุทธรองค์ให้ความสำคัญมากที่สุด จึงทรงจัดให้ อยู่ใน ทศเบื้องหน้า ซึ่งพระอรหันตศาจารย์ กล่าวว่า “มารดาบิดาพึงทราบ ว่า “ทศเบื้องหน้า” เพราะท่านเป็นผู้มี อุปการะมาก่อน” และด้วยความที่เป็นผู้อยู่ทศเบื้องหน้านี้ มารดาบิดาจึงต้องมีพันธะหน้าที่ที่ต้องอนุเคราะห์ บุตร ดังนี้ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 11/267/212-213)

- 1) ห้ามปรามจากความชั่ว
- 2) ให้ตั้งอยู่ในความดี
- 3) ให้ศึกษาเล่าเรียนศิลปวิชาชีพระต่าง ๆ
- 4) หาคู่ครองที่สมควรให้
- 5) มอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันสมควร

ห้ามปรามจากความชั่ว ตามปกติ จิตใจของปุถุชนทั่วไป มักมีแนวโน้มที่จะกระทำความชั่วอยู่แล้ว ทำนองเดียวกับน้ำ ที่ไหลลงสู่ที่ต่ำเสมอ เด็กก็เช่นเดียวกัน หากไม่ได้รับการอบรมสั่งสอน ชี้แนะว่าอะไรดี อะไร ชั่ว ก็อาจหลงผิดไปทำสิ่งที่เป็นโทษให้แก่ตนเองและผู้อื่นได้ ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่หลักของผู้เป็นแม่ที่ต้องหาวิธีปู ่องกันหรือกีดกันให้ลูกออกห่างจากความชั่วทั้งปวง ทั้งนี้สอดคล้องกับ “โอวาทเขยานุสาเสยย” ที่ปรากฏใน ราชานิติธรรมนิติว่า “บิดามารดาหรือครูอาจารย์พึงตักเตือนสั่งสอนและห้ามปรามบุตรหรือศิษย์ไม่ให้กระทำ ความชั่ว เพราะคนที่ได้รับการฝึกฝนอบรมแล้วเท่านั้นเป็นคนที่น่ารัก ส่วนคนที่ไม่ได้รับการฝึกฝนอบรมย่อมไม่ เป็นคนที่น่ารักเลย” สรุปความได้ว่า เพื่อป้องกันไม่ให้ลูกหลงผิดไปกระทำความชั่ว ภาระหน้าที่ของแม่ใน เบื้องต้น คือ ต้องสอนลูกให้รู้จักว่า อะไรคือความชั่ว และอะไรคือ ภัยอันตรายที่จะเกิดจากความชั่วนั้น พร้อม ทั้งปลูกฝังจิตใจของเด็กให้มีความรู้สึกละอายแก่ใจ เมื่อคิดจะกระทำความชั่วใด ๆ และให้เกิดความกลัวต่อผล ที่จะเกิดจากการกระทำความชั่วนั้น ๆ

สรุป

กล่าวโดยทั่วไปหน้าที่คือ พฤติกรรมที่บุคคล ได้กระทำตามฐานะของบทบาทที่เป็นอยู่และการกระทำ นั้นขึ้นอยู่กับเจตนาของผู้กระทำ สำหรับในทางพระพุทธศาสนา หน้าที่ คือการกระทำที่มีเจตนาเป็นปัจจัย ประกอบด้วยกุศลเจตนาและ อกุศลเจตนา ถ้าการกระทำที่มีกุศลเจตนา ถือว่าการกระทำนั้นเป็นหน้าที่ ที่ ประกอบด้วย ความดี และในทางตรงกันข้าม ถ้าการกระทำที่มีอกุศลเจตนา ถือว่าการกระทำนั้นเป็นหน้าที่ที่ ประกอบด้วยความชั่ว หน้าที่จึงมีความสำคัญต่อทุกระบบในสังคม สถาบันครอบครัวมีความสำคัญในการ ถ่ายทอดแบบอย่างแก่บุตรและธิดา หน้าที่ ของมารดาบิดาเป็นเครื่องชี้นำการกระทำเป็นบ้ำหลอมชีวิตและ จิตใจ ให้ดำเนินไปตาม แบบอย่างที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากมารดาบิดา เช่นเดียวกับการหว่านพืช เมล็ดพันธุ์

พืช เป็นเช่นไร ผลผลิตย่อมคล้ายกับเมล็ดพันธุ์ ถ้ามีความปรารถนาผลผลิตอันเป็นบูรณาการ เมล็ดพืชที่ใช้เป็นพันธุ์ต้องได้รับการดูแลอย่างเป็นบูรณาการเช่นกัน

หน้าที่อันสำคัญยิ่งของผู้เป็นแม่ ซึ่งการทำหน้าที่นี้ หมายรวมถึงการตั้งครรภ์ และการประคับประคองครรภ์ด้วย การดูแลเอาใจใส่สุขภาพของตัวแม่เองทั้งทางกายและใจให้แข็งแรงอยู่เสมอ เพื่อทารกน้อยจะได้ถือกำเนิดออกมาจากครรภ์อย่างปลอดภัย และมีวัยะครบบริบูรณ์ จากความยากลำบากของการทำหน้าที่นี้ พระพุทธศาสนา จึงแสดงฐานะของแม่ว่าเป็นพรหมของลูกการทำหน้าที่ของแม่ในการแสดงโลกนี้แก่ลูก ตามหลักพระพุทธศาสนานั้น แม่ต้องรู้จักใช้คุณธรรมประจำใจที่เรียกว่า พรหมวิหาร 4 ให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ คุณธรรม 3 ข้อแรก คือ เมตตา กรุณา และมฤตา เป็นคุณธรรมที่แม่แสดงออกมาทางด้านความรู้สึกที่มีต่อลูก ซึ่งเมื่อเด็กได้สัมผัสกับความรู้สึกที่ดีเช่นนี้ ก็จะไปแสดงตอบต่อแม่หรืออาจขยายวงกว้างออกไปถึงบุคคลอื่น ๆ ในสังคมด้วย แต่ถ้าเมื่อใดที่แม่มีความรู้สึกรักและเมตตาลูกมากเกินไป กลับจะทำให้ลูกอ่อนแอ และไม่รู้จักรับผิดชอบตัวเอง จะกลายเป็นแม่ไปขัดขวางการพัฒนาของลูก ความสำคัญของการทำหน้าที่ของแม่จึงอยู่ที่การใช้คุณธรรมข้อสุดท้าย คือ อุเบกขา มาช่วยดูแลให้เกิดความพอดี แต่ต้องเป็นอุเบกขาที่ประกอบด้วยปัญญา คือ แม่ต้องปล่อยให้ลูกทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตัวเอง “มารดาบิดาพึงทราบ ว่า “ทิศเบื้องหน้า” เพราะท่านเป็นผู้มีอุปการะมาก่อน” และด้วยความที่เป็นผู้อยู่ทิศเบื้องหน้านี้ มารดาบิดาจึงต้องมีพันธะหน้าที่ที่ต้องอนุเคราะห์บุตร การอนุเคราะห์บุตรในทางพระพุทธศาสนาว่า ไม่ใช่เป็นการเอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือบุตร ด้วยความรักความเมตตาเพียงอย่างเดียว ดังที่คนทั่ว ๆ ไปเข้าใจกัน แต่การอนุเคราะห์นั้นจะมีการระบุขอบเขตที่ชัดเจนไว้ด้วย กล่าวคือเมื่อบุตรยังเล็ก จำเป็นต้องมีที่พึ่งพา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้เป็นมารดาจะเป็นผู้อนุเคราะห์บุตรเป็นคนแรก ซึ่งการอนุเคราะห์นี้ เริ่มต้นตั้งแต่บุตรยังอยู่ในครรภ์ มารดาจะทำการบำรุงครรภ์และปกป้องคุ้มครองไม่ให้เกิดอันตรายใด ๆ แก่บุตรในท้อง เมื่อคลอดบุตรออกมา มารดาก็จะยังคอยป้อนนมป้อนน้ำอยู่อย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย การอนุเคราะห์ด้วยการคุ้มครองอย่างใกล้ชิดนี้ เป็นสิ่งที่มารดาพึงกระทำอย่างยั่งยืนมาแต่บุตรยังเล็ก และต้องการที่พึ่งพา แต่ตราบดีที่บุตรโตพอที่จะทำอะไรได้ด้วยตนเองแล้ว การเอื้อเฟื้อช่วยเหลือควรมีขอบเขตจำกัด ที่ทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า อุเบกขา

เอกสารอ้างอิง

- ประยงค์ สุวรรณบุบผา. (2537). *สังคมปรัชญา แนวคิดตะวันออก – ตะวันตก*. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรีนติ้งเฮาส์.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ (มปป.: 7). *หน้าที่ของคน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.
- พระธรรมโกศาจารย์. (2543). *ความรักของแม่*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). *ความสุขของครอบครัว คือสันติสุขของสังคม*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2542). *จากสุขในบ้านสู่ความเกษมศานต์ทั่วสังคม*. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). *พัฒนาการ แบบองค์รวมของเด็กไทย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). *ความสุขของครอบครัว คือสันติสุขของสังคม*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. ชำระ-เพิ่มเติม ช่วงที่ 1. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2550). *คุณบิดามารดา สดุดีบรรณนามหาศาล*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิไลดา.
- พุทธทาสภิกขุ. (2546). *ปัญหาของมนุษย์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ.
- พุทธทาสภิกขุ. (2521). *รากฐานที่มั่นคงแห่งความเป็นมนุษย์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2538). *มงคลดิลกปิณีแปล เล่ม 2*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2540). *โลกนี้ดี-สุดวิเศษมนัสนิ*. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2537). *ราชনীติ-ธรรมนิ*. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์
- ศรีเรือน แก้วกังวาล. (2553). *จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย (เล่ม 1) แนวคิดเชิงทฤษฎี-วัยเด็กตอนกลาง*. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด สามลดา.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2541). *ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- Radcliffe-Brown. A.R. (1935). *On the Concept of Function in Social Science*. American Anthropologist